

відей VI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми управління бізнесом, підприємствами та проектами» – Х.: Національний аерокосмічний університет «ХАІ», 2008г. – 281 с. с.с. 38-39. 3. Housing and Urban Development Agency: *Success stories. Vilnius*, 2008 (available on www.bkagentura.lt).

Надійшла до редколегії 26.02.11

УДК 658:621

А.Ю. ГЕВОРКЯН, канд. екон. наук, доцент, НТУ «ХПІ», Харків

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «АДАПТАЦІЯ» ПІДПРИЄМСТВ

В статье рассматривается теоретико-методологическая сущность категории «адаптация» в контексте Всемирной торговой организации.

У статті розглядається теоретико-методологічна сутність категорії «адаптація» у контексті Світової організації торгівлі.

The article considers the theoretical and methodological essence of the category «adaptation» in the context of the World trade organization.

Вступ. Здатність підприємств успішно здійснювати економічну діяльність на протязі значного проміжку часу в значній мірі залежить від їх спроможності адаптуватися до змінених зовнішніх умов. Одним з найпотужніших серед чинників, які в останні роки справляють вплив на економічне середовище діяльності вітчизняних підприємств, став вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ) – зовнішньоекономічний шлях держави, який є складовою частиною курсу євроінтеграції. Свідомостю пріоритетності цієї проблеми можуть служити численні постанови Верховної Ради України, спрямовані на детальний аналіз наслідків від такої інтеграції, виявлення заходів стосовно захисту вітчизняних виробників, а також укази Президента, зокрема, указ Президента України від 5 лютого 2002 р. №104/2002 «Програма заходів для завершення вступу України до СОТ».

Враховуючи це, гострим залишається питання адаптації підприємств машинобудування до нових умов господарювання, пов'язаних зі вступом України до Світової організації торгівлі. Здебільшого, вчені обмежуються аналізом позитивних і негативних наслідків вступу України в цю організацію. Що стосується питань адаптації, то слід відзначити велику кількість робіт як вітчизняних так і зарубіжних вчених Т.В. Ландіна [1] та М.М. Будник [2],

Л.А. Растригін [3], Т. Хайман [5], П. Мотт [6], Петігрю [7], Віпп [8], Ярзабовскі [9], Лофквіст [10], Стензакер [11].

Постановка завдання. Метою даної статті є розгляд та аналіз категорії «адаптація» для визначення її сутності.

Результати. За останнє десятиліття вітчизняні теоретики і практики приділяли значну увагу проблемам успішної взаємодії підприємства із зовнішнім оточенням. Так, в економічній науці з'явився новий напрямок у дослідженні проблем управління господарськими суб'єктами – адаптація підприємств.

Вітчизняні вчені-економісти Т.В. Ландіна [1] та М.М. Будник [2] розпочали використовувати термін „адаптація підприємств», коли виникла гостра необхідність у розробці механізму управління, який би відповідав усім вимогам мінливого зовнішнього середовища. Т.В. Ландіна вперше у сучасній вітчизняній економічній науці розробила класифікацію проблем адаптації та спробувала розробити адаптаційні механізми організаційно-виробничих систем.

Деякі науковці повністю ототожнюють адаптацію з управлінням. Так Л.А. Растригін [3, с. 10] вважає, що адаптація нічим не відрізняється від управління та зазначав: «адаптація – це організація цілеспрямованого впливу на об'єкт, який спрямований на досягнення раніше поставлених цілей». В той же час, враховуючи особливості складних систем, Л.А. Растригін пропонує таке визначення: «адаптація – це процес цілеспрямованої зміни параметрів та структури систем, яка полягає у визначенні критеріїв її функціонування та виконання цих критеріїв».

Адаптація також розуміється як ступінь залучення підприємства до ринкових форм господарювання. На початковому етапі становлення ринкових відносин адаптація передбачала такі складові: зміну форми власності; самостійний вихід на зовнішній ринок; прагнення максимізувати прибутки; виробництво конкурентоспроможної продукції, що досягається шляхом зменшення видатків; закриттям збиткових виробництв; скороченням персоналу. З часом цей підхід до розуміння адаптації еволюціонував та почав враховувати соціальні наслідки економічних реформ у державі. Так, при різкому спаді виробництва адаптація передбачала виживання виробництва, збереження основних фондів та ключових технологій, але даний підхід не враховував перспективи розвитку підприємств. З часом адаптацію трактували як ступінь освоєння „нових правил гри»,

нових способів виробничо-фінансової діяльності у принципово новому зовнішньому середовищі. Але дане розуміння характеризується надмірною прив'язаністю до умов та особливостей конкретного історичного моменту так званого трансформаційного періоду. В той же час воно підкреслює, що трактування адаптації не може бути повністю вільним від свого об'єкту.

З точки зору мікроекономіки, адаптація – це стан виробництва, який забезпечує рівновагу попиту та пропозиції на ринку товарів та послуг, а виробник має можливість постійно підтримувати свої економічні показники у визначених межах на основі своєчасного й повного врахування у виробництві змін зовнішнього економічного середовища.

Заслугує на увагу визначення адаптації підприємства як процесу встановлення динамічної стійкої рівноваги між зовнішнім та внутрішнім середовищами підприємства, який базується на можливості підприємства швидко пристосовуватись до змін зовнішнього середовища чи вчасно впливати на його формування з метою регулювання зовнішнього впливу на діяльність підприємства.

Адаптація до зовнішнього середовища реалізується шляхом формування на підприємстві адаптаційних процесів. Під адаптаційними процесами розуміється цілеспрямована координація організаційних, виробничих та управлінських відносин на підприємстві з метою їхнього пристосування до мінливих умов функціонування. Реалізація адаптаційних процесів – це сукупність правил, засобів та інструментів, призначених для пристосування внутрішнього середовища підприємства до змін його оточення. Адаптаційні процеси дозволяють шляхом узгодження цілей підприємства та інтересів учасників розробити й реалізувати такі моделі та методи перебудови й розвитку різних підсистем підприємства, які б забезпечували його ефективне функціонування в ринкових умовах. Адаптаційні процеси є складними і представляють собою сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють цілісну адаптаційну систему на підприємстві.

Під здатністю до адаптації слід розуміти можливість гнучко змінювати організаційну, виробничу, управлінську системи підприємства відповідно до змін середовища. Таким чином, можна говорити про адаптаційний потенціал підприємства, який являє собою не тільки спроможність підприємства сприймати зміни оточення, але й наявність фінансово-матеріальних ресурсів та від-

повідних організаційно-управлінських засобів, за допомогою яких здійснюється адаптація підприємства.

Підходи, які були розглянуті щодо поняття адаптації, були визначені й розвинуті в країнах пострадянського простору. Далі доречно буде розглянути погляди провідних зарубіжних вчених на це питання.

Відомий учений Р. Акофф [4] розрізняв дії підприємств, що адаптуються, на активні та пасивні. Пасивна адаптація передбачає більш активну діяльність щодо забезпечення потенційних якісних характеристик на підприємстві у мінливому середовищі. Завданням пасивної адаптації є накопичення інформації про зміни зовнішнього середовища у часі та прогнозування розвитку зовнішнього середовища. Пасивна адаптація спрямована на формування виробничих резервів, які можуть бути швидко використані в мінливих умовах зовнішнього середовища. Реакція підприємств на зміни зовнішнього середовища, що вже відбулись „постфактум», це теж пасивна адаптація.

Активна адаптація передбачає діяльність, спрямовану на зміну зовнішнього середовища з метою покращення умов функціонування підприємства чи на пошук іншого більш сприятливого середовища [4, с.24]. Активна адаптація спрямована на побудову механізму регулювання підсистемами підприємства з метою впливу на зовнішнє середовище та на формування сприятливих умов для функціонування підприємства. Залежно від глибини змін зовнішнього середовища, саме активна адаптація формує план дій у нових умовах функціонування. Активна адаптація передбачає використання сильних сторін підприємства та формування переваг відповідно до можливостей, що є у зовнішньому середовищі. Активна адаптація підприємства включає використання інноваційних технологій у різних функціональних сферах його діяльності.

Т. Хайман [5] вперше виділив три аспекти адаптації, як властивості ефективно організації:

1. соціальна адаптація – здатність враховувати зміни зовнішнього середовища та зміни внутрішнього соціального середовища при плануванні та прийнятті рішень;

2. науково-технічна адаптація – вимоги та використання досягнень НТП в області нових технологій, організації та методів управління, підготовки кадрів;

3. адміністративна адаптація – відповідність організаційних форм та методів управління потребам процесу і системі управління, що характеризується стилем управління, автономністю підрозділів, ступенем делегування відповідальності [5, с.28].

П. Мотт [6] визначив адаптивність як здатність центрів влади змінювати сформований стан речей. Він виділив: „символічну адаптацію» – здатність організації завчасно виділяти проблеми, вчасно приймати рішення щодо їх усунення, визначати нові напрямки змін; „поведінкову адаптацію» – здатність членів організації сприйняти, підтримати, здійснити свідомі зміни в роботі організації. П. Мотт розглядає адаптацію як спроможність, потенційну можливість здійснювати оцінку конкурентних умов та створювати механізми пристосування [6, с.31]. Слід зазначити, що поняття адаптивності та адаптаційного потенціалу є схожими за своїм змістом, але мають різні акценти. На думку автора, адаптивність за П. Моттом є сталою властивістю підприємства, тоді як адаптаційний потенціал є характеристикою здатності до змін в конкретній ситуації.

Особливо слід наголосити, що усі перераховані наукові підходи розглядають адаптацію саме як процес перетворень, який є притаманним для підприємств, які є суб'єктами господарської діяльності, та стратегічними цілями якого є виживання або розвиток в умовах зовнішніх змін. Отже, наукова категорія «адаптація» є тісно пов'язаною з поняттям управління змінами, яке широко застосовується в економічній науці останніми роками.

Зарубіжні вчені Петігрю, Віпп, Ярзабовські, Лофквіст, Стензакер приділяють багато уваги питанням адаптації шляхом управління змінами та методам пристосування до зовнішнього середовища [7, 8, 9, 10, 11]. Важливою рисою досліджень цих авторів є бачення адаптації як процесу управління змінами, які спрямовані на підтримання сталої конкурентоспроможності підприємства. Так Петігрю та Віпп у своїх дослідженнях розглядають управління змінами, як один з найважливіших аспектів конкурентоспроможності. У ньому викладається підхід до стратегічних змін та конкурентоспроможності, який висвітлює як зв'язки між ними, так і їх центральну роль в управлінні.

Паула Ярзабовські стверджує, що адаптивність, яка проявляється у здатності до змін, є важливим фактором конкурентоспроможності навіть за умов порі-

вняно стабільного конкурентного середовища. На її думку управління змінами є однією зі складових стратегічного управління в компаніях.

Лофквіст вважає, що організаціям потрібно вживати стратегічних змін, щоб залишатися конкурентоспроможними і, в багатьох випадках, просто для виживання. Стензакер у своїх наукових працях відмічає, що стратегічні зміни, які характеризуються широкомасштабними змінами, спрямовані на розвиток конкурентоспроможності фірми та збільшення її продуктивності.

Висновки. Таким чином, розглянувши генезис поняття „адаптація» у суміжних галузях знань і становлення його в економічній науці, зокрема, як процесу здійснення змін на підприємствах відповідно до умов зовнішнього середовища, та проаналізувавши різні підходи вітчизняних та зарубіжних вчених, автором визначено основні особливості та класифікаційні ознаки цієї економічної категорії. Проведений аналіз підтверджує доречність використання категорії «адаптація» в зв'язку з дослідженням тих економічних перетворень, які відбуваються на вітчизняних машинобудівних підприємствах в процесі інтеграції України до СОТ.

Проведені дослідження зарубіжних економістів роблять важливий внесок в розуміння адаптації. Вони дозволяють розглядати адаптацію не лише як процес пристосування підприємства до зміненого зовнішнього середовища, але і як процес здійснення внутрішніх змін, спрямованих на підтримку сталої конкурентоспроможності підприємства. На думку автора, дослідження адаптації до умов СОТ необхідно здійснювати використовуючи саме таке більш широке трактування цього явища. Це пояснюється тим, що взаємозв'язки між підприємством та зовнішнім середовищем мають багато вимірів та проявів, кожен з яких є не результатом, а однією із змінних процесу адаптації. Не визначивши мету адаптації, неможливо управляти процесом адаптації. З іншого боку, визначення конкурентоспроможності в якості мети адаптації дозволяє досягнути динамічної рівноваги між елементами системи, яка адаптується.

Список літератури: **1** Ландіна Т.В. Організаційно-економічні механізми адаптації підприємства до умов ринку. К.: Наукова думка, 1994. – 283 с. **2.** Будник М.М. Адаптація промислових підприємств до ринкових умов господарювання: Дис. канд. економ. наук: 08.06.01. – Харків, 2002. – 199 с. **3.** Растрюгин Л.А. Адаптация сложных систем. – Рига: Зинатие, 1981. – 375 с. **4.** Акофф Р.Л. Планирование в больших экономических системах. Нью-Йорк, 1970. Пер с англ. Г.Б. Рубальского под ред. И.А. Ушакова. – М.: «Советское радио», 1972, – 224 с. **5.** Хайман Д.Н. Современная микроэкономика: анализ и применение. – М.: Финансы и статистика, 1992. – 362 с. **6.** Браунинг П. Современные экономические теории. – М.: Экономика,

1987. – 342 с. **7.** Pettigrew, Andrew M.. (1988) Competitiveness and the management process Oxford England and New York: B. Blackwell; **8** Richard Whipp The Management of Strategic and Operational Change, 1998, p. 27. **9.** Jarzabkowski, P. 2004. 'Strategy as practice: Recursiveness, adaptation and practices-in-use.' Organization Studies, 25.4: 529-560. **10.** Eric Arne Lofquist. Measuring the Effects of Strategic Change on Safety in a High Reliability Organization. **11.** Stensaker, I. G., (2002) A Change in Plans: A Sensemaking Perspective on Strategy Implementation. Dissertation Department of Strategy and Management. Norwegian School of Economics and Business Administration.

Надійшла до редколегії 24.02.11

УДК 330.33.01(477) (045)

Н.В. ГУРІНЕНКО, НТУ «ХПІ», Харків

МЕТОДИКА ЕТАЛОННОГО ТА УМОВНОГО ЗАДОВІЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА ПРИ ВИЗНАЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Статья посвящена проблеме усовершенствования существующих методик оценивания финансовой стойкости предприятия с применением методов условно-удовлетворительного и идеального предприятия.

Стаття присвячена проблемі вдосконалення існуючих методик оцінювання фінансової стійкості підприємства із застосуванням методів умовно-задовільного та ідеального підприємства.

The article deals with improved methods of assessing the financial stability of enterprises using methods conventionally satisfactory and perfect company.

Постановка проблеми. Мета аналізу фінансової стійкості та надійності підприємства – інформаційно забезпечити прийняття рішень, на які істотно впливають фактичні або прогнозні дані про фінансовий стан підприємства. Проблема та *актуальність* дослідження полягає в одержанні невеликої кількості ключових параметрів, що об'єктивно та всебічно характеризує фінансовий стан підприємства (платоспроможність, фінансову стійкість, незалежність, рентабельність, імовірність банкрутства)

Аналіз останніх досліджень та публікацій. так вчені: Ю.І. Лернер, А.Б. Гончаров, А.М. Поддєрьогін, Т.Б. Кузенко, О.В. Яріш, Ю.А. Соколов, Н.В. Балабанова, І.Б. Олексів. Аналіз економічної літератури свідчить про наявність різноманітних тлумачень сутності фінансової стійкості підприємства, а також про відсутність єдиної думки щодо групування та способу обчислення показників її оцінки. Вимагають подальшого розвитку питання розробки конкретних механізмів пошуку і реалізації внутрішніх резервів підвищення фінансової стійкості підприємств.